

УДК 636. 39. 033.

ИНКИШОФИ ИНДИВИДУАЛИИ ГЎСФАНДОНИ ЗОТИ ТОЧИКӢ ВОБАСТА АЗ АВЛОДҲОИ МАВЧУДА

Абдурахимов Х. Ҷ.

Институти чорводорӣ ва чарогоҳи АИКТ

Калимаҳои асосӣ: *гӯсфанд, зот, авлод, вазни зинда, селекция, маҳсулнокиӣ, чинс, ченакҳои бадан, хушзоткунӣ, синну сол, индексҳои бадан, тағйирёбӣ.*

Яке аз масалаҳои муҳимтарини селекцияи зоти гӯсфандони тоҷикӣ ин мукамалгардонии минбаъдаи зот, баланд бардоштани маҳсулнокиӣ ва хушзоткунии онҳо аз рӯи авлод ба шумор меравад. Мақсади асосии ин усул - зиёд намудани саршумори гӯсфандони сермаҳсули дилхоҳ, ки дорои қобилияти баланди ирсӣ буда, аломатҳои хоҷагидорӣ худро аз насл ба насл диҳанд ва зотро мукамал гардонанд, пайгири менамояд.

Маълум аст, ки дар солҳои охир бо сабаби камшавии саршумор ва сусти гардидани қорҳои селекционӣ сохтори генеалогии зоти гӯсфандони тоҷикӣ хеле тағйир ёфта маҳсулнокиаш паст гаштааст. Вобаста ба натиҷаҳои таҳқиқоти гузаронидашудаи мо маълум гардид, ки дар айни замон дар сохтори селекционии рамаи гӯсфандон 5 авлод мавҷуд аст: I; IV; V; VIII ва X. Таҳқиқотҳо асосан дар хоҷагии зотпарварии ба номи С. Шерназаров ва Парваришгоҳи давлатии гӯсфандони зоти тоҷикӣ дар ноҳияи Хуросон дар саршумори зиёда аз 2500 сар гузаронида шудаанд.

Ҳар авлод хусусиятҳои хоси маҳсулнокии худро дорад. Масалан, авлоди I-вази зиндаи нисбатан калон дошта, дорои нишондиҳандаҳои хубу баръало намоени маҳсулнокии сергӯштию серравғанӣ, пашми нисбатан дурушт; авлоди IV-пашмашон нисбатан ғафсу-дурушт ва вазни зиндаи миёна; авлоди V-доштани гушҳои сиёҳ, ҷуссаи миёна ва нишондиҳандаҳои камтари маҳсулнокии пашмӣ; авлоди VIII-пашмашон дароз буда, думбаи калон доранд; авлоди X-рангашон мутлақо сафед, маҳсулнокии баланди сергӯштию серравғанӣ ва серпашмиро тавбаъм месозанд.

Маълум аст, ки ҳангоми афзоиши зоти гӯсфандон вобаста ба авлод ва баҳодиҳии онҳо аз рӯи маҷмӯи аломатҳои маҳсулнокиӣ ба сохти умумии бадани он аҳмияти махсус дода мешавад. Ин маънои онро дорад, ки ба ғайр аз нишондодҳои сохти бадани чорво, онро аз рӯи нишондодҳои вазни зинда, рушд ва инкишоф, пӯшонидани шудани бадан бо пашм низ ба назар гирифтани зарур мебошад.

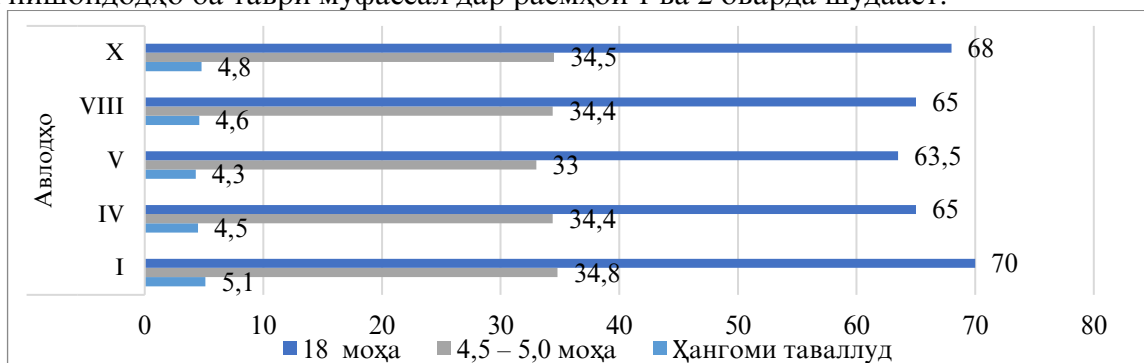
Бо назардошти ин, дар қадвали I натиҷаҳои таҳқиқотҳо оид ба вазни зиндаи авлодҳои мавҷудаи гӯсфандони зоти тоҷикӣ вобаста аз давраҳои синнусолӣ оварда шудааст. Чӣ тавре, ки аз нишондодҳои қадвали I дида мешавад, қўчқорбарраҳо ва барраҳои модинаи авлоди яқум нисбат ба дигар авлодҳо бо вазни зиндаи зиёдтар таваллуд мешаванд ва чунин афзалият то синни 18,0 моҳагӣ низ ҳифз меёбад.

Қадвали 1. - Тағйирёбии вазни зиндаи гӯсфандони гунгунавлод вобаста аз чинс ва синну сол, кг

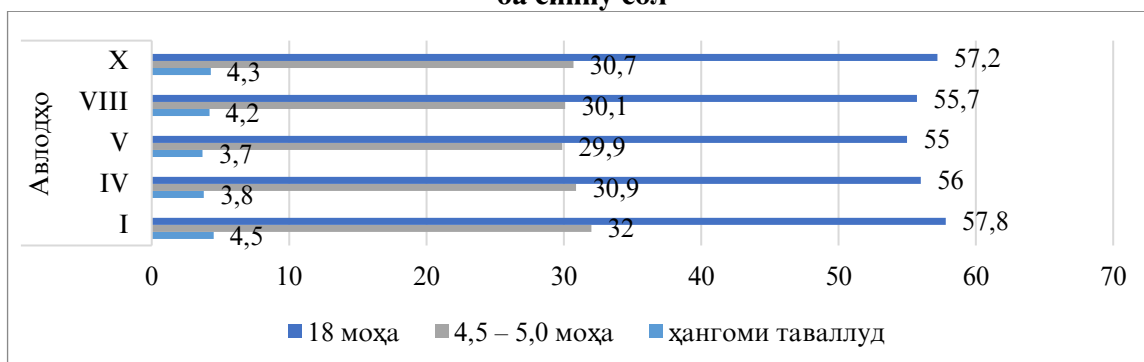
Гурӯҳҳои синнусолӣ	Чинс	Ҳамагӣ шумораи гӯсфандон, сар	Авлодҳо				
			I	IV	V	VIII	X
Ҳангоми таваллуд	♂	165	5,1±0,05	4,5±0,04	4,3±0,03	4,6±0,06	4,8±0,05
	♀	159	4,5±0,03	3,8±0,03	3,7±0,05	4,2±0,04	4,3±0,06
4,5 – 5,0 моҳа	♂	170	34,8±0,50	34,4±0,55	33,0±0,67	34,4±0,58	34,5±0,38
	♀	173	32,0±0,45	30,9±0,55	29,9±0,04	30,1±0,60	30,7±0,65
18,0 моҳа	♂	40	70,0±0,87	65,0±0,35	63,5±0,62	65,0±0,53	68,0±0,45
	♀	235	57,8±0,0,75	56,0±0,05	55,0±0,65	55,7±0,68	57,2±0,70

Масалан: вазни зиндаи барраҳои нарина ва модинаи авлоди яқум дар сини 4,5-5,0 моҳагӣ муттаносибан 34,8-32,0 кг-ро ташкил намудааст, ки нисбат ба авлоди чорум 1,16-3,56 %, авлоди панҷум - 5,45 – 7,02 %, авлоди ҳаштум 1,16 – 6,31 % ва авлоди даҳум 0,87 - 4,23 % зиёд мебошад. Дар давраи калонсолӣ нишондодҳои беҳтаринро қўчқорҳои авлоди яқум ва даҳум, ки вазнашон мутаносибан 70,0-68,0 кг-ро ташкил менамояд доро мебошанд. Вазни зиндаи мешҳои авлодҳои яқум ва даҳум бошад, мутаносибан ба 57,8-57,2 кг баробар аст

Нишондодҳои вазни зиндаи гуруҳҳои муқоисашавандаи авлодҳои чорум ва ҳаштум ба ҳамдигар наздик буда, нишондоди нисбатан пастӣ он дар авлоди панҷум дида мешавад. Ин нишондодҳо ба таври муфассал дар расмҳои 1 ва 2 оварда шудааст.

Расми 1. - Тағйирёбии вазни зиндаи кўчқорбарраҳои авлодҳои гуногун вобаста ба синну сол

Расми 2.- Тағйирёбии вазни зиндаи барраҳои модинаи авлодҳои гуногун вобаста ба синну сол

Аксарияти таҳқиқотчиён дар асоси таҷрибаҳои гузаронидаи худ чунин ақида доранд, ки ба андозаи бадани чорво омилҳои гуногун таъсир мерасонанд, аз ҷумла: зоти чорво, синну сол, вазни зиндаи волидайн, шароити ҳурундан ва нигоҳубин, инчунин фасли сол ва вобаста ба он боду ҳаво (Алиев Г.А., 1967, 1979; Макшанов С.Я., 1969; Атаханов Я.А. и др. 1987).

Аз ин рӯ омӯхтани рушду нумӯи бадани чорво вобаста ба зот, авлод, синну сол ва дигар омилҳои, ки ба маҳсулнокии он таъсир мерасонад хело муҳим мебошад. Бинобар ин сабаб, мо мақсад гузоштем, ки ченакҳои бадани ғусфандонро вобаста ба мансубияти онҳо ба авлодҳои гуногун омӯзем ва аз рӯи намуди беруна ба онҳо баҳогузорӣ намоем. Натиҷаҳои таҳқиқотҳои гузаронидашудаи мо, ки омӯзиши тағйирёбии ченакҳои асосии бадани ғусфандони зоти тоҷикиро аз давраи таваллуд то синни 18,0 моҳагӣ вобаста ба авлод ва ҷинс дар бар мегирад дар ҷадвали 2 ва 3 оварда шудааст.

Ҷадвали 2.- Тағйирёбии ченакҳои асосии бадани кўчқорбарраҳои гуногунавлоди зоти тоҷикӣ вобаста ба синну сол, ($M \pm m, \text{см}$)

Авлод	Синну сол	Баланди то ёл	Дарозии қачи бадан	Паҳмии қафаси сина	Ҷуқурии қафаси сина	Давраи қафаси сина	Давраи думба
I	дар вақти таввалуд	42,3±0,48	34,9±0,41	9,8±0,16	13,2±0,23	44,1±0,36	-
	4,5 моҳа	68,2±0,25	69,0±0,31	17,9±0,21	27,2±0,24	90,3±0,26	80,3±0,44
	18,0 моҳа	75,1±0,43	80,5±0,80	21,6±0,38	30,7±0,61	105,7±1,24	97,4±1,75
IV	дар вақти таввалуд	42,5±0,35	32,7±0,41	10,3±0,07	12,2±0,38	43,1±0,43	-
	4,5 моҳа	68,2±0,24	69,6±0,26	18,0±0,24	28,7±0,36	89,9±0,90	79,7±0,61
	18,0 моҳа	73,1±0,53	75,3±0,58	21,8±0,62	30,8±0,46	100,8±0,79	81,6±0,96
V	дар вақти таввалуд	45,4±0,44	35,8±0,37	10,8±0,23	14,4±0,24	44,9±0,36	-
	4,5 моҳа	69,1±0,24	69,5±0,42	18,2±0,27	26,3±0,27	92,2±0,87	88,4±0,85
	18,0 моҳа	76,3±0,55	81,8±0,63	22,3±0,65	33,0±0,47	104,8±0,87	88,4±0,90
VIII	дар вақти таввалуд	43,3±0,51	35,4±0,38	10,2±0,23	13,3±0,37	44,6±0,39	-
	4,5 моҳа	68,3±0,39	68,5±0,38	17,8±0,29	27,2±0,20	91,5±0,38	89,8±0,54
	18,0 моҳа	75,8±0,69	78,2±0,75	23,1±0,64	33,6±0,60	102,4±0,94	86,6±0,61
X	дар вақти таввалуд	43,5±0,40	34,4±0,28	10,4±0,68	13,7±0,43	44,8±0,25	-
	4,5 моҳа	68,6±0,18	69,2±0,24	18,4±0,15	27,2±0,19	87,7±0,10	76,6±0,67
	18,0 моҳа	74,8±0,60	76,8±0,58	22,8±0,51	32,5±0,11	101,8±0,87	82,0±0,74

Чадвали 3. - Тағйирёби ченакҳои асосии бадани барраҳои модина гуногунавлоди зоти тоҷикӣ вобаста ба синну сол, (M±m, см)

Авлод	Сину сол	Баланди то ёл	Дарозии қачи бадан	Паҳмии қафаси сина	Чуқурии қафаси сина	Давраи қафаси сина	Давраи думба
I	дар вақти таввалуд	42,3±0,48	34,9±0,41	9,8±0,16	13,9±0,23	44,1±0,36	-
	4,5 моҳа	67,6±0,40	65,3±0,29	16,8±0,40	23,5±0,87	83,8±0,33	70,8±0,38
	18,0 моҳа	73,3±0,33	75,9±0,28	20,9±0,22	28,1±0,35	96,4±1,05	80,9±0,84
IV	дар вақти таввалуд	42,5±0,35	32,7±0,41	10,3±0,07	12,2±0,38	43,1±0,46	-
	4,5 моҳа	65,3±0,23	65,2±0,53	16,8±0,23	22,2±0,31	81,4±0,70	70,4±0,54
	18,0 моҳа	70,2±0,27	74,4±0,76	20,8±0,22	27,6±0,30	93,2±0,83	80,0±0,89
V	дар вақти таввалуд	43,4±0,44	35,8±0,37	10,8±0,23	14,5±0,24	44,9±0,36	-
	4,5 моҳа	66,8±0,37	65,1±0,35	17,9±0,30	25,7±0,23	84,4±0,32	70,1±0,41
	18,0 моҳа	74,6±0,24	75,9±0,77	21,3±0,18	29,2±0,17	98,1±0,59	81,6±0,78
VIII	дар вақти таввалуд	43,3±0,51	35,5±0,38	10,2±0,23	14,3±0,37	44,6±0,39	-
	4,5 моҳа	65,9±0,35	65,3±0,36	15,3±0,33	23,5±0,25	82,5±0,52	69,7±0,44
	18,0 моҳа	73,2±0,21	74,7±0,21	21,3±0,20	28,3±0,24	96,2±0,68	79,0±0,85
X	дар вақти таввалуд	43,6±0,40	34,5±0,28	10,4±0,28	14,7±0,43	44,7±0,35	-
	4,5 моҳа	66,6±0,21	64,1±0,30	16,4±0,23	23,3±0,24	82,1±0,45	76,5±0,90
	18,0 моҳа	72,9±0,25	75,4±0,21	21,2±0,17	28,7±0,24	95,3±0,66	80,5±0,47

Аз маълумоти чадвалҳои 2 ва 3 бармеояд, ки дар сини 4, 0 - 4,5- моҳи аввали давраи ширхурӣ ченакҳои асосии бадани барраҳо 1,5 – 2,0 маротиба зиёд мешавад. Дар ин давра дар ҷавонаҳо рушди босуръати устухонҳои асосии бадан, дарозӣ ва паҳмии он ба амал меояд. Муайян карда шудааст, ки дар давраи ширхурӣ махсусан афзоиши босурати дунба ба назар мерасад. Эҳтимол ин ҳолат дар ғусфандони зоти тоҷикӣ чун ғусфандони дунбадор (ҳисорӣ) аз қобилияти захира кардани рағған, то давраи аз модар ҷудо кардани барраҳо вобастагӣ дорад.

Бинобар ин сабаб давраи дунбаи барраҳо дар 135- рӯзи аввал зуд калон шуда, дар чинҳои нарина 83 см ва модина бошад 72,3 см- ро ташкил медиҳад. Дар ин ҳолат аз ҳама андозаи калони дунба дар қўҷқорбарраҳои авлоди VI1 ва V- ум ва аз ҳама андозаи хурди дунба дар авлодҳои X ва IV дида мешавад. Дар чинҳои модинаи авлоди X- андозаи дунба ба ҳисоби миёна 76,5 см ва ҳамчунин авлодҳои дигар бошад 70 см-ро ташкил медиҳад. Қобилияти зуд захира кардани рағған дар барраҳои ғусфандони зоти тоҷикӣ яке аз хусусиятҳои он аст, ки аҳамияти калони биологӣ дошта, ҳамчун манбаи иловагии моддаҳои ғизоӣ ва об дар шароитҳои номусоид истифода шаванд.

Дар 13,5 моҳи минбаъда ченакҳои бадани чинҳои нарина ва модина ба ҳисоби миёна баландии то ёл 9,6 %, дарозии қачи бадан 14,7 % ва 15,7 %, паҳмии қафаси сина 23,9 ва 27,1 %, чуқурии қафаси сина 17,5 ва 19,9 %, даври қафаси сина 14,1 ва 15,7 %, даври дунба бошад 4,7 ва 15,7 % зиёд шудааст. Дар маҷмӯ аз таввалуд то ба балоғат расидан ченакҳои бадани ғусфандони муқоисашаванда то 3-маротиба ва аз ин ҳам зиёд гаштааст. Аз маълумоти чадвали 4 дида мешавад, ки вобаста ба синну сол ғусфандони авлодҳои муқоисашаванда, дорони бадани дароз ва паҳм, қафаси синаи чуқур, бадани пурра гашта аломатҳои ғўшту-рағғанишон хуб намоён мешавад.

Чадвали 4. – Индексҳои бадани ғусфандон вобаста авлод ва синну сол

Авлодҳо	Сину сол	Дарозбадани		Қафаси сина		Пуррагӣ		Серустухонӣ	
		♂	♀	♂	♀	♂	♀	♂	♀
I	дар вақти таввалуд	82,5	82,5	74,2	70,5	126,4	126,3	104,2	104,2
	4,5 моҳа	100,1	96,5	65,8	71,4	130,9	128,3	132,4	123,9
	18,0 моҳа	107,2	103,5	70,3	74,3	131,3	127,0	140,7	131,5
IV	дар вақти таввалуд	76,9	76,9	74,4	74,4	131,8	121,8	101,4	101,4
	4,5 моҳа	102,1	99,8	64,7	75,6	129,2	124,8	131,8	124,6
	18,0 моҳа	103,0	105,0	70,8	75,3	133,8	125,2	137,8	132,7
V	дар вақти таввалуд	78,8	82,4	75,0	4	125,4	125,4	98,9	103,4
	4,5 моҳа	100,5	97,4	69,2	69,6	132,7	129,6	133,4	126,3
	18,0 моҳа	107,2	101,7	67,5	72,9	124,4	129,2	137,3	131,5
VIII	дар вақти таввалуд	81,7	82,9	76,7	71,3	125,9	124,2	103,0	103,0
	4,5 моҳа	100,2	99,0	65,4	65,1	133,5	126,3	133,9	125,1
	18,0 моҳа	103,2	102,0	68,7	75,2	130,9	128,7	135,1	131,4
X	дар вақти таввалуд	79,0	79,1	75,9	70,7	130,2	129,5	102,9	102,5
	4,5 моҳа	100,8	96,2	67,6	70,3	126,7	128,0	127,8	123,2
	18,0 моҳа	102,7	103,4	70,2	73,8	132,5	126,3	136,0	130,7

Аз руйи нишондоди дарозбадани ғусфандони авлоди V ва I, қафаси синагӣ қўҷқорҳои авлоди IV ва мешҳои авлоди X, аз руйи нишондоди пуррагӣ қўҷқорҳои

авлодҳои IV ва VI, мешҳои авлодҳои I ва VI бартарӣ доранд. Аз рӯи нишондоди калончусагӣ кӯчкорҳои калонсоли авлодҳои муқоисашаванда фарқияти назаррас надоранд, дар ҳолате, ки мешҳои авлоди V-ум нишондодҳои нисбатан баланди калончусагӣ дошта аз ҳамсолони дигар авлодҳо фарқ мекунад. Ҳамин тавр маълумотҳои овардашуда нишон медиҳад, ки аз рӯи нишондодҳои ченакҳои бадан ғусфандони авлодҳои муқоисашаванда аз таввалуд то сини 18,0 моҳагӣ хусусиятҳои ба худ хосро дорад. Чунин ҳолат аз он сабаб ба амал меояд, ки дар ин давра инкишофи босуръати скелети қорво ҳам ба паҳми ва ҳам ба дарозӣ дида мешавад.

АДАБИЁТҲО:

1. Алиев Г.А. Таджикская мясо-сально-шерстная порода овец. Душанбе, Ирфон, 1967, с. 246.
2. Алиева Г.А., Тен В., Скляр А.Д., Пономарева К.М. Некоторые итоги эколого-физиологических исследований у таджикских мясо-сально-шерстных овец. В сб. "Биологические основы повышения продуктивности овцеводства Таджикской ССР", Душанбе, 1979, С. 85-95.
3. Атахонов Я. А. Мясо-сальная продуктивность баранчиков таджикской породы отдельных линий. Атахонов Я.А, Макшанов С.Я, Макшанова П.М, Хочамуродов К.Х Сборник научных труды НИИ Животноводства Душанбе – 1987. С- 11-19.
4. Макшанов С.Я. Авт. Канд. Дисс., Душанбе, 1969, 23 с.

АННОТАЦИЯ

ИНДИВИДУАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ ОВЕЦ ТАДЖИКСКОЙ ПОРОДЫ, В ЗАВИСИМОСТИ ОТ ИХ ЛИНЕЙНОЙ ПРИНАДЛЕЖНОСТИ

В статье приведены результаты научных исследований по изучению роста и развития овец таджикской породы, в зависимости от их линейной принадлежности. Установлено, что ягнята в зависимости от их линий, имеют разные показатели живой массы и промеров тела. Выявлено, что ягнята, первой и десятой линии при рождении имеют соответственно 5,1-4,8 и 4,5-4,3 кг живой массы, а в возрасте 4,0-4,5 месяцев она составляла 34,8 -34,5 и 32,0-30,7 кг. Такое преимущество в живой массе, а также в росте и развитии сохранилось и во взрослом состоянии.

Ключевые слова: овец, порода, линия, живая масса, селекция, продуктивность, пол, промеры тела, породное улучшение, возраст, индексы телосложения, изменчивость.

ANNOTATION

INDIVIDUAL DEVELOPMENT OF SHEEP OF THE TAJIK BREED DEPENDING ON THEIR LINEARITY OWNERSHIP

The article presents the results of scientific research on the study of the growth and development of Tajik sheep, depending on their linearity. It was found that lambs, depending on their lines, have different indicators of live weight and body measurements. It was revealed that lambs of the first and tenth line at birth have, respectively, 5.1-4.8 and 4.5-4.3 kg of live weight, and at the age of 4.0-4.5 months it was 34.8 -34, 5 and 32.0-30.7 kg. This advantage in live weight, as well as in growth and development, was preserved in the adult state.

Key words: sheep, breed, line, live weight, breeding, productivity, sex, body measurements, breed improvement, age, body tope index , variability.

Сведение об авторе

Абдурхимов Хусрав Чамшедович, директор Республиканского Центра биотехнологии скота Института животноводства и пастбищ ТАСХН. 734067 Республика Таджикистан, г. Душанбе, Гипрозем 17.